

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีสารสนเทศ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้และศาสตร์ต่างๆ ทุกแขนงวิชาชีพได้มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนไป จริยธรรมซึ่งถือเป็นกรอบพฤติกรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุขก็มีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คุณค่าต่อจริยธรรมมีความโน้มเอียงเบี่ยงเบนไปจากที่สังคมไทยคาดหวังไว้ จากพระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงพระราชทานเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ความว่า “...คุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาได้ตลอดรอดฝั่ง ประการแรกคือการที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ประการที่สอง คือการที่แต่ละคนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ ประการที่สามคือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน ประการที่สี่คือการที่ต่างคนต่างทำความคิดเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุผล...” (หนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก, 2549) ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นการจุดกระแสการสร้างสังคมแห่งความดีในทุกภาคส่วนของสังคมไทย มีการขับเคลื่อนให้คุณธรรมจริยธรรมเป็นพลังของการพัฒนาทุกประเภท โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน คนไทยมีคุณธรรม นำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข การพัฒนาคนจึงต้องมุ่งให้มีคุณภาพพร้อมคุณธรรมและจริยธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2549)

จากนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าทุกหน่วยงานด้านสาธารณสุขต้องมีการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีทัศนคติ และค่านิยมที่ดีต่อวิชาชีพและงานบริการด้านสุขภาพ และต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายวิชาชีพ โดยที่วิชาชีพพยาบาลเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ พยาบาลจึงถูกคาดหวังจากสังคมให้เป็นผู้มีจริยธรรมสูง (นิตยา ภาสุนันท์ และคณะ, 2545) วิชาชีพพยาบาลจึงมีเป้าหมายเพื่อให้การพยาบาลที่เป็นเลิศ และมีคุณภาพ ซึ่งการที่ภารกิจดังกล่าวจะบรรลุเป้าหมายจำเป็นต้องมีบุคลากรพยาบาลจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม (อภิวัฒน์ แก้ววรรณรัตน์, 2547) การปฏิบัติการพยาบาลที่มี

ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลจะต้องอาศัยคุณค่าของการปฏิบัติงานด้านวิทยาศาสตร์ ควบคู่ไปกับคุณค่าทางจริยธรรม รวมทั้งต้องตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วย ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติการพยาบาลอย่างมีจริยธรรม ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ป่วยและครอบครัว (อรัญญา เชาวลิขิตและคณะ, 2544) ซึ่งในสภาพความเป็นจริงของสังคม และการปฏิบัติงานของพยาบาลนั้นพยาบาลไม่อาจหลีกเลี่ยงที่ต้องเผชิญกับประเด็นความขัดแย้งทางจริยธรรม (Ethical dilemmas) ที่จะต้องไตร่ตรองก่อนตัดสินใจเลือกกระทำ (สิวลี ศรีไธ, 2548; Cherry and Jacob, 2002) หากพยาบาลขาดหลักจริยธรรมแล้ว ก็อาจเป็นผลให้เกิดความบกพร่องในการตัดสินใจ ในการให้บริการกับผู้ป่วยได้ (นิศยา ภาสุนันท์และคณะ, 2545) โดยที่ปัญหาจริยธรรมเกิดขึ้นได้ทุกสถานการณ์ในหอผู้ป่วย โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้ป่วยและครอบครัว มักเป็นปัญหาที่ย่างยากซับซ้อนและไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวตลอดไป ดังนั้นพยาบาลจะต้องใช้ความคิดและวิจารณญาณในการพิจารณาไตร่ตรอง หาเหตุผลที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ โดยคำนึงถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นต่อผู้ป่วยเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ดีที่สุดในแต่ละสถานการณ์แล้วจึงเลือกปฏิบัติ

การตัดสินใจเชิงจริยธรรมในการดูแลผู้ป่วยมักเกี่ยวข้องกับทางเลือกของความขัดแย้งระหว่างความถูกต้องกับหน้าที่ ความขัดแย้งระหว่างพยาบาลกับผู้ป่วย พยาบาลกับครอบครัวผู้ป่วย พยาบาลด้วยกัน และพยาบาลกับแพทย์หรือผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ (Aiken & Catalano, 1994) แต่พบว่าบ่อยครั้งที่พยาบาลต้องประสบกับปัญหาในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม เนื่องจากไม่แน่ใจในหลักจริยธรรมที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจหรือเกิดความขัดแย้งในหลักจริยธรรมที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจหรือเกิดความขัดแย้งในหลักจริยธรรมที่จะนำมาสนับสนุนการตัดสินใจ เนื่องจากไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ (Fowler, 1989) และบ่อยครั้งที่พยาบาลรู้ว่าควรทำอย่างไรแต่ไม่สามารถตัดสินใจได้ เนื่องจากไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ (Hewitt, 2000; Stoeckle, Doorley & McArdle, 1998) นอกจากนี้จะพบว่าพยาบาลไม่สามารถตัดสินใจได้ตามลำพังแต่ต้องกระทำร่วมกับบุคคลอื่น เช่น แพทย์ พยาบาล ผู้ป่วย และญาติ ซึ่งมีความแตกต่างในค่านิยมและความเชื่อ ทำให้การตัดสินใจแตกต่างกัน (Davis & Aroskar, 1991) ซึ่งพบว่าประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติการพยาบาลที่นักศึกษาพยาบาลพบมากที่สุด ได้แก่ การที่ทีมสุขภาพแสดงกิริยาไม่สุภาพกับผู้ป่วย/ญาติ เช่น พูดจาไม่ไพเราะ การตอบคำถามญาติผู้ป่วยซ้ำๆ เมื่อแพทย์ไม่มาดูแลอาการผู้ป่วยหรือมาดูแลอาการล่าช้า และการที่ต้องดูแลผู้ป่วยทั้งที่กลัวว่าตนเองจะได้รับอันตราย (วารุณี มีเจริญ, 2550)

สภาการพยาบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของประเด็นดังกล่าวข้างต้น จึงได้ทำการสำรวจปัญหาพฤติกรรมจริยธรรมของพยาบาลตามจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งผลการสำรวจพบว่าประเด็นที่น่าจะนำมาพิจารณาเพื่อสนับสนุนพฤติกรรมจริยธรรมโดยทั่วไปของพยาบาลในทางบวกและทาง

ลบ คือ ประเด็นทางจริยธรรมของพยาบาลในช่วง 10 – 20 ปีที่ผ่านมา พบว่าพยาบาลมีพฤติกรรมเชิงบวกสูงทั้งด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน ในขณะที่พฤติกรรมจริยธรรมของผู้สำเร็จการศึกษาวิชาชีพพยาบาลใหม่ จะมีพฤติกรรมจริยธรรมทั้งในทางบวกและทางลบ โดยพฤติกรรมจริยธรรมทางลบจะพบน้อย แต่การปฏิบัติการพยาบาลของพยาบาลที่จบใหม่นั้น เป็นจุดสัมผัสโดยตรงกับผู้รับบริการ ซึ่งพฤติกรรมในด้านลบดังกล่าวเป็นพฤติกรรมจริยธรรมที่ผู้รับบริการคาดหวังว่าจะต้องได้รับตอบสนองจากพยาบาล ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาแนวทางในการลดพฤติกรรมจริยธรรมทางลบของพยาบาลต่อไป

โดยสภาการพยาบาล ได้ผลักดันให้นานโยบาย “การส่งเสริมการปฏิบัติวิชาชีพตามขอบเขต มาตรฐานและจรรยาบรรณวิชาชีพ” ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจัง โดยมีการร่วมกันรับผิดชอบ เริ่มตั้งแต่สถาบันการศึกษาพยาบาล ที่จะต้องปลูกฝังจิตสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรม มีพฤติกรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ซึ่งคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม ได้ดำเนินการตอบสนองตามนโยบายของสภาการพยาบาล โดยได้กำหนดแนวทางปฏิบัติพฤติกรรมปฏิบัติการพยาบาล โดย จัดทำคู่มือปฏิบัติการพยาบาลตามจรรยาบรรณวิชาชีพ และจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับขอบเขตมาตรฐานและการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพกับนักศึกษาพยาบาล และมีการเฝ้าระวังพฤติกรรมจริยธรรมไม่ให้ตกต่ำไปกว่าเกณฑ์ที่กำหนด รวมถึงสนับสนุนกิจกรรมในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในนักศึกษาพยาบาลทุกชั้นปี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมจริยธรรมในระหว่างการศึกษา โดยคาดหวังว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาและเข้าสู่วิชาชีพพยาบาลแล้ว นักศึกษาจะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมส่วนตัวและจรรยาบรรณวิชาชีพให้อยู่ในเกณฑ์ที่สังคมคาดหวังและเป็นไปตาม กฎหมายและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการศึกษาในหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ยังไม่ได้เน้นการให้ความรู้และการเตรียมพยาบาลเกี่ยวกับการตัดสินใจเชิงจริยธรรมที่ชัดเจน นอกจากนี้ประเด็นในการประชุม/อบรมเกี่ยวกับจริยธรรมภายหลังสำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องจริยธรรมทางการพยาบาลและจริยธรรมทั่วไป ซึ่งการตัดสินใจเชิงจริยธรรมเป็นทักษะที่ยากและซับซ้อน จำเป็นต้องอาศัยการคิดเชิงวิเคราะห์ร่วมกับการฝึกทักษะและประสบการณ์ในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม จะช่วยให้พยาบาลสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พจนา วิภามาศ, 2545; อรัญญา เชาวลิตและวันดี สุทธรังษี, 2544; Catalano, 2000) วิธีการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นการฝึกให้นักศึกษาได้แสดงเหตุผลในการเลือกปฏิบัติต่อกรณีหรือเรื่องราวใดๆ ซึ่งกรณีหรือเรื่องราวที่แสดงสถานการณ์ความขัดแย้งทางจริยธรรม (Moral dilemma) ระหว่างเหตุผลส่วนตัวกับกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับและยากต่อการตัดสินใจว่าถูกหรือผิด หรือยากต่อการตัดสินใจว่าจะเลือกปฏิบัติในทางใด เป็นต้น (สิริวรรณ ศรีพหล, 2539 อ้างอิงในอัมพร ชนะทอง, 2546)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจนำโปรแกรมการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งมีวิธีการฝึกอบรมโดยใช้รูปแบบการบรรยาย อภิปราย กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ แบ่งกลุ่มวิเคราะห์กรณีศึกษา ร่วมกับมีการอภิปรายในกลุ่มย่อยเพื่อหาข้อสรุปพร้อมเหตุผลของกลุ่มว่าควรหรือไม่ควรทำสิ่งที่เป็นประเด็นในการอภิปราย มีการนำเสนอเหตุผลของกลุ่ม และอภิปรายร่วมกันเพื่อหาข้อสรุป (ศิริมา ทองดี, 2550) มาใช้ฝึกอบรมนักศึกษาพยาบาล โดยคาดว่าจะช่วยส่งเสริมความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาภายหลังได้รับการฝึกทักษะการตัดสินใจเชิงจริยธรรมแล้ว ซึ่งผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างกลยุทธ์และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาล ให้มีความสำนึกและตระหนักถึงเอกลักษณ์ของวิชาชีพพยาบาลตามการก่อกำเนิดของวิชาชีพและตามความคาดหวังของสังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลก่อนและหลังการได้รับโปรแกรมการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

1.2.2 เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลหลังได้รับโปรแกรมการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1.3.1 ความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาล ภายหลังได้รับโปรแกรมการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าก่อนการได้รับ โปรแกรมการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

1.3.2 ความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลในระยะติดตามผลสูงกว่าภายหลังได้รับการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาในนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2551 มหาวิทยาลัยสยาม โดยการใช้โปรแกรมการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของศิริมา ทองดี (2550)

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

โปรแกรมการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง กระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจ ร่วมกับการฝึกทักษะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ให้กับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ที่ปฏิบัติงานในหอผู้ป่วยของโรงพยาบาลตากสินและโรงพยาบาลสมุทรสาคร ซึ่งประกอบด้วยการบรรยายความรู้ มีการกระตุ้นด้วยการตั้งคำถามต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การตรวจสอบความเข้าใจในแต่ละช่วงของการบรรยาย เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระดมสมอง และมีการแบ่งกลุ่มเพื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาซึ่งเป็น โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นของศิริมา ทองดี (2550)

ความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม หมายถึง การตัดสินใจแก้ปัญหาขัดแย้งทางจริยธรรมในการปฏิบัติงานของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ โดยใช้ความรู้และประสบการณ์ตลอดจนทักษะในการคิด พิจารณา ไตร่ตรอง และวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อตัดสินใจวิธีการแก้ไขความขัดแย้งทางจริยธรรม ซึ่งสามารถวัดหรือประเมินโดยใช้แบบทดสอบอัตนัยประยุกต์ ซึ่งผู้วิจัยสร้างโดยใช้แนวคิดการสร้างแบบทดสอบอัตนัยประยุกต์ของ Feletti and Engle (1980, อ้างอิงใน ชวไล ชุ่มคำ, 2545) โดยประเมินความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือการเก็บรวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์แปล การกำหนดประเด็นขัดแย้ง การพิจารณาทางเลือกที่จะปฏิบัติ การวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของทางเลือกแต่ละทางและการตัดสินใจเลือก

นักศึกษาพยาบาลศาสตร์ หมายถึง นักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม ชั้นปีที่ 4 ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2551 ที่ขึ้นฝึกปฏิบัติวิชาเลือกสรรทางการพยาบาล และบริหารการพยาบาล ในหอผู้ป่วยอายุรกรรม ศัลยกรรม สูตินารีเวช หอผู้ป่วยหนัก ของโรงพยาบาลตากสินและโรงพยาบาลสมุทรสาคร

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1.6.1 เป็นแนวทางเพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์

1.6.2 ได้รูปแบบโปรแกรมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมาพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์